

AMERİKAN BASININDA İZMİR YANGINI VE YANGIN SONRASI DURUM (EYLÜL-ARALIK 1922)

Turgay Bülent GÖKTÜRK*

Özet

9 Eylül 1922 tarihi; özgürlüğü ve bağımsızlığı için yola çıkan Türk Ulusu'nun, Mustafa Kemal'in gösterdiği hedef doğrultusunda, zaferle taçlandığı bir gün olması nedeniyle, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda özel bir yere sahiptir. İşte bu önemli olayın, Türk Ordusu'nun İzmir'i yeniden ele geçişinin hemen dört gün sonrasında, 13 Eylül'de meydana gelen ve yabancı kaynaklarda Büyük İzmir Yangını (Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan felaket, İzmir'in tüm ekonomik, sosyolojik ve fiziksel görüntüsünü değiştirmiştir. İzmir'in Türk ve Yahudi mahalleleri dışındaki üçte ikisinin yanması ile sonuçlanan bu olayın ne şekilde başladığı, günümüzde bile tartışılan, üzerinde incelemeler yapılan bir konudur. Bu konuda, Amerikan arşiv belgeleri, Fransız kaynakları ve Basını ile İngiliz Basını araştırmacılar tarafından incelenerek, soru işaretlerine yanıt aranmıştır. Bu çalışmada da dönemin Amerikan Basını, özellikle de o dönem konuya özel ilgi gösterdiği görülen The New York Times gazetesi temel alınarak incelenmiş ve İzmir Yangını ile birlikte yangın sonrası İzmir'in ve mültecilerin durumunun Amerikan Basını tarafından ne şekilde gözlemlendiğine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, Yangın, Amerikan Basını, New York Times, Göçmen.

FIRE OF SMYRNA AT AMERICAN PRESS AND SITUATION AFTER FIRE

Abstract

On September 9, 1922 has a special place in Turkish National Independence War, because the Turkish Nation which is set out for freedom and independence in line with the objectives pointed by Mustafa Kemal and crowned with victory. This important event; just four days after the Turkish Army recapture Izmir, occurred on September 13 which foreign sources called it as the Great Fire (Great Fire of Smyrna), changed all of Izmir, economic, sociological and also changed the physical appearance. Even today people discuss how this

* ATAUM Öğretim Görevlisi; Doğu Akdeniz Üniversitesi (KKTC),
(turgay.gokturk@emu.edu.tr).

incident begun which resulting in heartburn of the two-thirds of İzmir except the Turkish and Jewish neighbourhoods. In this regard, the American archive documents, the French and the British Press by researchers examining the sources and the press, question marks have been investigated. In this study, especially the American Press, in particular examined, which especially based on New York Times, that they showed special interest in that period and tried to shed some light in chronological order. how the status of refugees have been observed and interpreted by the U.S. media both during and after fire in İzmir.

Key Words: *Smyrna, Fire, American Press, New York Times, Refugee.*

Giriş

13 Eylül 1922’de, yabancı kaynaklar tarafından Büyük İzmir Yangını (Great Fire of Smyrna) olarak adlandırılan ve İzmir’in tüm fiziksel, ekonomik ve sosyolojik yapısını değiştiren bir felaket meydana gelmiştir. Ermeni mahallesinde birden fazla yerde, aynı anda başlayan yangın yaklaşık dört gün devam ederek, o dönemin şehir merkezi olan bugünkü Fuar Alanı’nın bulunduğu bölgenin tamamen tahrip olması, bir başka ifadeyle İzmir’in Türk ve Yahudi mahalleleri dışındaki üçte ikisinin yanması ile sonuçlanmıştır. Avrupa Basınında olduğu gibi, Amerikan Basını da konuya büyük ilgi göstermiştir. O dönemde eyalet ve ulusal düzeyde yayın yapan çok sayıda gazetenin mevcut olduğu Amerikan basınında “The Hartford Courant”, “Exchange Telegraph”, “The Arizona Republic”, “The Baltimore Sun”, “The Boston Globe”, “Boston Herald” gibi gazetelerin eyalet düzeyinde, “Chicago Tribune”, “The New York Times”, “Los Angeles Times”, “New York Daily News”, “New York Tribune”, “The Wall Street Journal” ve “The Washington Post” gibi gazetelerin de ulusal düzeyde yüksek tirajlarıyla ön plana çıktıklarını görüyoruz. Bu gazetelerden “The New York Times” ve “Los Angeles Times”ın özellikle yangının kimler tarafından çıkarıldığı konusu ile İzmir’in Türkler tarafından yeniden ele geçirilmesinin akabinde ortaya çıkan mültecilerin tahliyesi konularına ağırlık verdikleri dikkati çekmektedir.

Amerikan Basınında Yangın Öncesi

Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesini diğer batı ülkelerinde olduğu gibi, Amerikan basını da yakından takip etmekte idi. Yunan ordusunu Anadolu’dan atarak 9 Eylül’de İzmir’e giren Türk Ordusunu ve bu Ordunun Başkomutanı Mustafa Kemal’in 10 Eylül’de İzmir’e girişini, “İzmir, Kemal Paşa’nın Girişini Karşıladi”¹ başlığıyla okuyucularına duyuran The New York Times gazetesi, haberine “Milliyetçilerin lideri Mustafa Kemal Paşa dün İzmir’e girdi. Şehir mükemmel dekore edildi ve yüz binlerce insan tarafından zaferin şefi ilan edildi” ifadeleriyle devam ediyor ve Mustafa Kemal’in resimlerini taşıyan büyük bir kalabalığın ve kırmızı bayraklarla süslenmiş dükkan vitrinleri ile arabaların

1 *The New York Times*, 12 Eylül 1922 (11 Eylül 1922, İzmir kaynaklı haber).

bulunduğu bir ortamda, birçok kişinin yaşamı boyunca unutamayacağı bir geçit töreninin yapıldığını yazıyordu.

Şimdi Türk Ordusunun zaferinden söz eden gazete, oysa yaklaşık iki yıl önce 5 Temmuz 1920 tarihindeki yayınında, “22 Haziran’da Mustafa Kemal Paşa’nın Ulusal Güçlerine (Kuvva-i-Millie) karşı başlatılan Yunan saldırısı, güneyden gelen Yunan birlikleriyle Cuma günü Marmara’da Bandırma’ya çıkan birliklerin 2 Temmuz’da Balıkesir Ömerköy’de birleşmesiyle sona erdi. On beş gün süreceği öngörülen bu hareket ulusal güçlerin ezilmesiyle on bir gün içinde başarıyla tamamlandı”² ve “Yunanlılar İzmir’in yaklaşık 100 mil kuzey doğusunda bulunan Balıkesir’in işgal edilmesinden önce yapılan savaşta Türklerin zayıflığının 2,500 ve esir sayısının da 1,600 olduğunu, halkın kendilerini Balıkesir’de hoş karşıladığını iddia etmektedirler. Türk Ulusalçıların Yunanlıların hızlı ilerleyişi karşısında cesaretlerinin kırıldığı görülmektedir”³ şeklindeki haberleriyle San Remo’da hazırlanan ve Paris’te Osmanlı temsilcisi Tevfik Paşa’ya imzalatılan Sevr taslağının kabul edilmesini sağlamak üzere İtilaf Devletleri’nce ileri sürülen Yunan ordusunun 22 Haziran 1920’de başlattığı hareketin başarısını duyuruyordu. Gazetenin bildirdiği Yunan ileri hareketi sonunda, direnme gücü kalmayan Osmanlı Devleti, Sevr’i kabul ediyor, ancak gazetenin yukarıda “Yunanlıları hoş karşıladığını” iddia ettiği halk ile “cesaretlerinin kırıldığını” belirttikleri ulusal güçler bu anlaşmayı reddederek, oluşturdukları düzenli ordu ile Ulusal Kurtuluş Mücadelesini sürdürüyor ve Başkomutan M. Kemal’in önderliğinde Anadolu’yu karşıt kuvvetlerden temizliyordu. İşte şimdi aynı gazete, Anadolu’da doğan bu yeni gücün zaferini anlatıyordu.

The New York Times gazetesinin 12 Eylül 1922 tarihli nüshasında M. Kemal’in İzmir’e girişini bildirdiği haberinde vurgulanan, M. Kemal’in İzmir’e girdikten sonra kalabalığa hitaben yaptığı konuşmada, “yurttaşlarından Türk Milletinin sahip olduğu iyi tanınan şanını ellerinde tutmaları için aşırıktan kaçınmalarını istedi” cümlesi, Türk askerinin ve yurttaşlarının özellikle gayri müslümlere karşı yanlış davranışlarda bulunmamaları yolunda en yetkili kişi tarafından yapılmış bir uyarının ve Türk yöneticilerin olaylara bakış açısının belgelenmesi nedeniyle önem taşıyordu. Gazete haberinde ayrıca, eski Konya Valisi Mustafa Abdul Halik’in İzmir valiliğine, Nurettin Paşanın da ordu komutanlığına atandığını duyuruyordu. Türk milliyetçi piyadesinin güçlü kuvvetlerinin İzmir’de tüm stratejik noktaları güvenlik altına aldığını bildiren The New York Times, mültecilerin durumlarının zorluğunu da “Günlerdir eşeklerin üzerinde ve arabaların içinde ayakta iz süren, bazıları açlıktan deliye dönmüş olan 150.000 mülteci burada. Sadece para ile sağlanan İyon ve diğer Yunan adalarına fahiş fiyatlarla geçmek mümkün olmuştur... Şehirde, dışarıda ateş sesi duyulduğunda, insanlar yağma korkusuyla heyecanlandı ve bir şekilde

2 *The New York Times*, 5 Temmuz 1920 (4Temmuz 1920 Atina kaynaklı haber).

3 *The New York Times*, 5 Temmuz 1920 (3Temmuz 1920 İstanbul kaynaklı haber).

taşıma umuduyla bütün eşyalarını iskelelere taşıdılar. Limanda küçük komşu adaların kıyısına insanları taşıyan küçük gemi çok iyi iş yaptı.” ifadeleriyle anlatıyordu. Ayrıca, Yunan ordusunun tahliyesine de dün başladığını, Yunan Başkomutanının karargahını Midilli’ye taşıdığını ve 100.000 insanın tahliyesini buradan yönettiğini bildiriyordu. Gazete aynı gün ayrıca, Associated Press haber ajansını kaynak olarak gösterdiği haberinde, Yunanlıların İzmir’e girmeden önce bir çok köyü yaktıklarının ve iç bölgelerde her gün büyük yangınlar meydana geldiğinin rapor edildiğini, Roma kaynaklı bir başka haberde de⁴ eski Türk Başkenti olan Bursa’nın Yunanlılar tarafından tahrip edildiği ve ateşe verildiğinin, aynı gün İzmir’den gelen bir İtalyan gazeteci tarafından bildirildiğini yazıyordu. Yine adı geçen İtalyan gazetecinin ifadelerine göre bildirilen haberde “Yunanlılar geri çekilirken ülkeyi vahşice harap ettiler. Bursa, Soghia (Sokia, Aydın’ın güneybatısında) ve Scalanova (İzmir’in güney kıyısında) kundaklandı. İlk ikisi tamamen, sonuncusu kısmen yıkıldı, Yanan evlerde Yunanlılar tarafından kilitlenen sayısız Müslüman, İtalyan gemicilerin müdahalesiyle kurtarıldı” deniliyordu. Bu haberde ayrıca M. Kemal’in “her kim bir can ya da bir Hıristiyan’ın malını alır ise hemen vurulacaktır” şeklinde bir emir yayınladığı bildiriliyordu.

Bunlara karşın Atina kaynaklı haberlerde İzmir’e giren Türklerin Ermeni ve Yunanlılara davranışının insani olmadığı iddia edilmekteydi. 15 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesi, Atina’ya geldiği bildirilen ve doğruluğu kanıtlanmamış söylentiler olduğunu özellikle belirttiği bilgileri, “Buraya sürekli gelen, ancak doğrulanmamış söylentilere göre, İzmir büyük bir kargaşa içerisinde. Kemalistler, insanları paniğe sokan çeşitli patlamalarla birlikte şehre girdiler. Şehrin iyi bilinen ve bugün buraya ulaşan bir sakininin söylediğine göre, Kemalist ordu, Cumartesi sabahı, şehre girdiğinde süvariler arasında bir el bombası patladı ve bir subay yaralandı. Türkler, bu patlamayla çılgına döndüler ve talana başladılar. İzmir sakininin anlattığına göre, akşam da olaylar Ermeni mahallesinde şiddetle devam etti”⁵ ifadeleriyle haber yapıyordu.

Fransızlara İngiliz Uyarısı

The New York Times gazetesi, 12 Eylül 1922 tarihindeki nüshasında, Londra kaynaklı “İngilizlerin Fransızları Uyarması” başlıklı ilginç bir haberi de okuyucularına duyuruyordu. Türk ordusunun İzmir’e girmesiyle birlikte, Fransız gazetelerinin Ankara Hükümeti ile Müttefikler arasında gerçekleşmesi öngörülen ateşkes şartlarını haber yapan yayınları üzerine⁶ Fransa’yı uyarma gereği duyan İngiltere bu habere⁷ göre, “Eğer Türkiye bize karşı savaşmış olmasaydı, savaş en az iki yıl daha erken sona erecekti... Eğer Türkiye yeniden

4 The New York Times, 12 Eylül 1922 (11 Eylül, Roma kaynaklı haber).

5 The New York Times, 15 Eylül 1922 (14 Eylül, Atina kaynaklı haber).

6 Kırışman, a.g.m., ss.80-81.

7 The New York Times, 12 Eylül 1922 (12 Eylül, Londra kaynaklı haber).

Yakın Doğu'da bir galip askeri güç olursa, Gelibolu'da, Filistin'de ya da Mezopotamya'da ölen her İngiliz boşuna ölmüş olacak... Türkiye ile hala savaş içerisinde olduğumuz unutulmuş gibi görünüyor. Türkiye ile barış anlaşması hiç onaylanmadı... Sadık müttelikleri, Yunanistan ve Türkiye arasındaki bir mesele nasıl etkileyebilir? Hıristiyan'ları Yakın Doğu'nun zulmünden ve katliamından sadece Avrupa koruyabilir... Paris basınının büyük bir bölümü Türk zaferleri hakkında yazıyor, sanki zaferler onlar içindi. Eğer onlar resmi Fransız politikasını temsil ettiklerini söyleselerdi, itilafın sonu olacaktı" ifadeleriyle Fransa'yı uyarıyor ve "İngiliz dostluğu" ile "militarist ve saldırgan" olarak niteledikleri Türkiye arasında seçim yapması isteniyordu.

12 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesi ayrıca, Ankara Hükümeti'nin Paris temsilcisi Ferid Bey'e, Hindistan'daki Müslümanların Anadolu'daki zaferini kutlamak için Delhi'den gönderdikleri telgrafın haberini okuyucularına duyuruyordu. "Bugün burada yapılan toplantıda bütün Müslüman nüfus, Yunan ordusu üzerinde kesin bir zafer kazanan Anadolu'daki Türk savaşçılara en içten tebriklerini göndermeye karar verdi" ifadelerinin yazılı olduğu telgrafta, İngilizlerin anti-Türk politikalarına devam etmeleri halinde, Hindistan'daki konumlarında vahim sonuçlara neden olacak durumlar oluşacağı tehdidinin de yer aldığı, haberde konu ediliyordu.⁸

Yangınla İlgili Haberler ve İddialar

Amerikan basınında İzmir yangını ile ilgili ilk haberlerin genellikle Atina ve Londra kaynaklı olduğunu ve bu kaynaklardan gelen haberlerde de önyargılı bir şekilde yangının sorumlusu olarak Türklerin işaret edildiğini görüyoruz. The New York Times'ın ilk olarak 15 Eylül 1922 tarihinde, "İzmir Yanıyor, 14 Amerikalı Kayıp, Türkler Şehri Yaktığı İçin 1000 Kişi Katlıldı"⁹ başlığıyla duyurduğu yangın haberinde, ciddi boyuttaki bir yangının İzmir'i kasıp kavurduğu, Yunan ve Ermeni mahallelerinde başlayan yangının hızla diğer bölgelere yayıldığı, yangında Yunan ve Ermeni mahallelerinin tamamen tahrip olduğu ve hatta yangının bir Türk misillemesi olduğu iddia ediliyordu.

Aynı gazete Chicago Tribune gazetesinden alıntı yaparak iletildiği "60 Bin Kişi Evsiz Kaldı"¹⁰ başlıklı haberinde yangının ayrıntılarını, "Yangın, İzmir'de dün öğleden sonra, saat dörtte, Amerikan koleji yakınında, Ermeni mahallesinin merkezinde başladı. 60 bin Ermeni ve Yunan evsiz kaldı... Dün gece biz limandan ayrıldığımız zaman, yangın tam olarak kontrol dışındaydı ve İngiliz ve Amerikan konsolosları geliyorlardı. Yabancı konsolosların tamamı muhtemelen ölmüşlerdi" şeklinde aktarıyor ve aynı haberde yangının kaynağıyla ilgili olarak bazı iddiaları da gündemine taşıyordu. Bu iddialardan

8 *The New York Times*, 12 Eylül 1922 (11 Eylül, Paris ve 10 Eylül, Delhi kaynaklı haber).

9 *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül İzmir, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

10 *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Atina kaynaklı haber).

en önemlisi ve birçok yayın organında da yer alan Amerikan Koleji Müdürünün anlattıkları idi. Bu haberde The New York Times gazetesi, anılan iddiaları, “... Yangının kaynağıyla ilgili birkaç hikaye anlatıldı. En güvenilir olanı, Amerikan Koleji Müdürü Minnie M. Mills’in anlattıkları idi. Mills, ilk alevlerin görüldüğü yerin yakınındaki bir binanın girişinde bir Türk çavuşu veya subayı gördüğünü söylüyordu. O, açıkça benzin içeren teneke kutular taşıyordu. O, evden ayrıldıktan hemen sonra alevler çıkmaya başladı. Kısa bir zaman sonra da diğer küçük yangınlar başladı” şeklinde haber yapıyordu. Bu haberin devamında, Türklerin İzmir’e girişlerinden beri ilk kez çıkan Güney Batı rüzgarının alevleri şehrin Müslüman bölgesi yerine, Batı bölgesine doğru yönlendirdiği, bundan dolayı Türk mahallesinin yangından etkilenmediği, İzmir yakınındaki Ermeni ve Yunan köyleri ile yabancı yerleşim varoşları olan Bornova ve Buca’nın da yandığı belirtiliyordu.

Amerikan Koleji Müdürü Mills’in yangının çıkışıyla ilgili iddiaları, The New York Times’ın 27 Eylül tarihli baskısındaki “Bayan Mills Yangın İçin Türkleri Suçluyor”¹¹ başlıklı haberde bir kez daha yineleniyordu.

The New York Times 15 Eylül 1922’deki bir başka haberinde yangınla ilgili olarak, “İzmir yanıyor. İnsanlar panik içerisinde. Bütün yerli Amerikalıların eşleri ve çocukları Atina’ya götürüldü. Amerikan Konsolosluğunu da içeren, Şehrin Avrupalı kısmındaki binaların çoğu yok oldu. Amerikalı denizciler ve müttefik askerler, bir yangın tugayı kurdular. Fakat büyük yangın, onların da kontrolleri dışında kalıyor. Ticari zarar milyonlarla tahmin ediliyor. Yangın Ermeni mahallesinde başladı ve hızla yayıldı”¹² şeklinde bilgi veriyordu. Gazete aynı gün İstanbul’daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol’un gönderdiği telgrafa dayanarak verdiği yangınla ilgili haberinde¹³, Türk milliyetçilerinin girmesinden sonra İzmir’i kasıp kavuran yangında, on dört Amerikalının kaybolduğunu, dün öğleden sonra başlayan ve bugün de ilerlemeye devam eden büyük yangının, İzmir’in Avrupa mahallesinin girişini yok ettiğini ve yangının Ermeni mahallesinde başladığını bildiriyordu.

16 Eylül 1922 tarihli gazeteler artık İzmir’in bir enkaz yığını haline geldiğini anlatıyorlardı. Yangının çıkışıyla ilgili iddialar da devam ediyordu. The New York Times, “Şehir Bir Enkaz Yığını”¹⁴ başlıklı haberinde hem Yunan ve hem de Türk görüşlerine yer vererek “İzmir, iki gündür devam eden büyük yangın sonucu harabeye dönmüş durumda. Binlerce insanın öldüğüne inanılıyor. Sadece Türk mahallesi ayakta. Yunanlılar tarafından ortaya çıkartılan teorilere göre, Kemalistler kasıtlı olarak şehri yaktılar, böylece bütün Hıristiyan

11 *The New York Times*, 27 Eylül 1922(14 Eylül Atina kaynaklı haber).

12 *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül İstanbul, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

13 *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Washington kaynaklı haber).

14 *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül İstanbul, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

nüfusun şehri terk edeceğini ve Anadolu'daki azınlık sorununun da bu şekilde çözüleceğini umdular. Diğer taraftan, Kemalist resmi makamlar ise, yangının, hücum eden Türk kuvvetleri ile Yunan ve Ermeniler arasında çıkan çatışmanın ve kendilerine açılan ateşin sonucunda oluştuğunu iddia etmektedirler" ifadelerini kullanıyordu.

The New York Times, 16 Eylül'de Atina'dan gelen Londra kaynaklı haberinde yangının Türkler tarafından çıkarıldığı şeklindeki Yunan iddialarına yer veriyordu. Habere göre; "Londra'dan gelen son raporlar göstermektedir ki, Yunan ve Ermeni mahalleleri tümüyle yok olmuştur. Fakat Türk mahalleleri, Güneybatıdan esen rüzgar nedeniyle yangının etkisi altında kalmamıştır. Atina'dan açıklanan raporlara göre, mahalleler, Türkler tarafından galibiyetlerini kutlamak için yakılmış ve insanlar bu yüzden katledilmiştir"¹⁵.

The Hartford Courant gazetesi de İzmir'deki yangının şiddetini, 17 Eylül 1922'deki haberinde, "Yangın Tarafından Yok Edilen Büyük Liman'dan Geriye Sadece Türk Mahallesi Kaldı"¹⁶ başlığı ile okuyucularına bildiriyordu.

The New York Times 17 Eylül'de, "İzmir'de Sadece Harabeler Kaldı. Yangın Şehri Tamamen Kasıp Kavurdu ve Banliyölerde Şiddetle Yayılıyor"¹⁷ başlıklı haberiyle, üç gündür devam eden yangının şehri kasıp kavurduğunu ve artık İzmir'in mevcut olmadığını, geride sadece Türk mahallesinden küçük bir kalıntı ve karartılmış duvarların kaldığını bildiriyordu.

Yunanlıların Gözüyle İzmir'de Trajedi

The New York Times gazetesi, 17 Eylül 1922 tarihinde yaptığı bir haberde¹⁸ ise, Amerika'da yayınlanan Greek Daily adlı gazetenin Atlantis editörü Adamantios Th. Polyzoides'in anlatımıyla, Yunanlıların İzmir yangını ve hatta Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi hakkındaki önyargılı görüşlerini yansıtıyordu. "Yunanlıların Gözüyle İzmir'de Trajedi" başlığını taşıyan haberde editör Polyzoides, İzmir'de kendilerince "felaket" olarak değerlendirilen sonucun ortaya çıkmasında öncelikle Fransızların, daha sonra da "İstanbul'u Onaylama Yeteneksizliği ile" Amerika'nın katkıda bulunduğunu söylüyordu. Polyzoides'e göre, Anadolu'nun Yunan işgali altında yaşadığı süre içerisinde her şey çok güzeldi. "Üç yıl üç aydır İzmir, Küçük Asya ile birlikte, 116.000 kilometre kare ve 3.000.000 ruh Yunan işgali ve yönetimi altındaydı. Bu süreç boyunca, Türk milliyetçilerine karşı büyük bir savaş devam ederken, yine de belirli dalgalanmalar cephedeki ve hatta saltanattaki süreci etkiliyordu.

15 *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı haber).

16 *The Hartford Courant*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İstanbul, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

17 *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İzmir, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

18 *The New York Times*, 17 Eylül 1922.

Kibir ve milliyetçilikle dolu olarak saygısız sivil nüfus, yüzyılların kötü Türk yönetiminin eksikliklerinden kurtulmaya çalışıyordu. Cephelerde, dükkanlarda ve fabrikalarda işler devam ediyordu ve Yunanlıların para takviyesi ve bölgede yaptıkları gelişimlerle Küçük Asya meşgul ve mutluydu. İzmir'in kendisi, İyonya başkentine yeni bir yaşam ve iş imkanları veren Yunan ordusunun bölgeye getirdiği gelişimin resmiydi. İzmir, üç yıllık Yunan işgali boyunca tüm Yakın Doğu'nun en canlı şehriydi. Yaz aylarında dinlenmek için adalardan veya eski Yunanistan'dan ve diğer ülkelerden insanlar gelir, eğlenir ve mutlu dönerlerdi. Yunan ordusu kendi hattını genişletip, Eskişehir, Afyon Karahisar, Kütahya, Bursa ve Aydın'ı alıp, neredeyse Ankara kapılarına yaklaştığında, hal ve durum bu şekildeydi". Bu mutluluk Yunanlı editöre göre Türklerin geri dönüşüyle son bulmuştu. Geri dönen Türkler beraberinde belki de bir ordunun üzerine çökebilecek en büyük felaketi getirip, Yunan ordusunu şehri terk etmek zorunda bırakmışlardı. Polyzoides Türklerin şehre girişini şöyle anlatıyor; "Türkler İzmir'e Pazar günü girdiler ve Perşembe günü artık İzmir şehri yoktu. Çünkü işgalcilerin yangını İyonya başkentini bir kül yığına çevirmişti". Polyzoides, anlatımında işgalci olarak nitelediği insanların, kendi ülkelerini, kendi topraklarını, kendi namuslarını emperyalizmin işgaline karşı savunmaya çalıştıklarını göz ardı ediyordu ve yangını da bu insanların çıkardığını iddia ediyordu. O'na göre; İzmir'de Yunanlıların üç yıldır koruduğu barışçıl ve düzenli huzurlu hayat, Türkler tarafından 3 günde bozulmuştu. Türkiye'nin asla devrim yapamayacağını da belirterek devam eden haberde; "Mustafa Kemal'in kendi egemenlikleri altındaki Hıristiyan nüfusa medeni şekilde muamele yapacağı, medeni bir fatih gibi davranacağı açıklamaları ve onun teğmenleri tarafından verilen sözler (Bekir Sami, Fethi ve Yusuf Kemal Beyler) ve onun amacına hizmet eden diğer bütün propagandalar, yani yeni milliyetçi Türkiye'nin kendi egemenliği altındaki Müslüman olmayan nüfusa saygı duyacağı, aslında tam bir yalanlar silsilesiymiş. Türkiye hiçbir zaman devrim yapamadı, asla devrim yapamayacak. Türkiye devrim yapamaz. Mustafa Kemal ya da Halide Hanım ne kadar modern gözükürlerse gözüksünler, dışarıya kendilerinin aslında hala 500 yıl önceki kadın ve çocukları acımasızca öldüren, Avrupa'da kaldıkları süre boyunca savunmasızların katili aynı Türkler olduklarını kanıtladılar" şeklinde ithamlar ve iftiralar yer alıyordu. Editör, Fransızları da İngilizler ve Yunanlılara karşı Türklerle işbirliği yapmakla suçluyor ve "Ölüm ve korku şehrinde detaylar geldikçe boyutları genişlemekte olan İzmir'in yağması, Türkler için, bugünlerde Fransız politikasının en iyi savunucuları olarak kabul edilen M. Pierre Loti, Claude Farrere, Berthe George Gaulis, Franklin-Bouillon ve diğer Fransız yazarların, gezginlerin, din alimlerinin ve memurların anlattıklarını yalanlamaktadır. Bu isimlerden bahsettik, çünkü Fransız politikası bugün Kemalist Zaferi sağlayabilmiştir, çünkü Fransız kıskançlığı, İngilizlerin politik zaferini gölgelemek istemiştir ve böylece İslam ışığını Yakın Doğu'da uyandırmış ve başımıza bugünkü felaketi açmıştır ve bugün geldiğimiz yer, sonunu kimsenin göremediği bir noktadır.

Fransız parası, Fransız danışmanları, Fransız diplomasisi, Fransız silahları ve Fransız gazeteleri, Ekim 1918'den beri Mustafa Kemal'in arkasında durmuştur. İngiliz amiral Carden, Türklerle masaya oturduğunda, arkasında Fransız Makedonya Cephesi generali Franchet Desprey vardı ve Türk-Fransız ortaklığının zirve noktasıydı ve İngilizlere karşı ortak hareket ederek İngiltere'yi ve dolayısıyla Yunanistan'ı köşeye sıkıştırdılar" şeklinde suçlamalarını sürdürüyordu. Polyzoides'e göre Türklere yardım eden sadece Fransa değildi. İtalya da büyük Yunanistan fikrine sıcak bakmıyordu. Ve Sovyet Rusya da vardı ki, Yunanistan O'nun düşmanlığını, Ukrayna'da General Denikin'in yıkıcı seferi sonunda kazanmıştı. Aynı zamanda İngilizlerin, Yunanistan cephesine soğuk bakması ve Türkler'e karşı eğilimleri, özellikle Hindistan Genel Valisi Lord Reading, eski Hindistan Valisi Montagu, Başbakan Lloyd George'un en koyu muhalifi, eski ekolün diğer emperyalistlerinin sözcüsü Lord Northcliffe gibi insanların Türk eğilimleri de bugün karşılaşılan felaketin oluşmasında etkili olmuştu. Hatta tarafsız Amerika'nın da tercihi, anayasal ve popüler rejime sahip Yunanistan değil, Amerika dahil pek çok kişinin dost olmadığı Mustafa Kemal olmuştu.

The New York Times'ın haberinde konu ettiği Greek Daily adlı gazetenin Atlantis editörü Adamantios Th. Polyzoides'in görüşleri şu şekilde sonuçlanıyordu; "Yunanistan sonuç olarak, ne olursa olsun üç yıldır Küçük Asya'da görev yapmaktaydı. Finansal ve diplomatik olarak bloke edilmiş, fakat Türklerin Fransız, İtalya ve Rusya'nın mallarına serbest erişimi varken, Yunanistan, müttefik gemi bayrakları altında Türklere kaçak silah gönderilmesini görmezden gelerek müsamaha gösterdi; Yunanistan ordusu, Türk başkenti İstanbul'u işgal etmek istediğinde aynı müttefiklerce durduruldu; Yunanistan kendi içinde bir devrim yaşıyor olmasına rağmen çabalamıştı; Yunanistan sonunda, bütün Avrupa adına ve onun için sonsuza kadar savaşamayacağını anlayarak, Küçük Asya'yı terk etti.

Bu 1914'den beri, çok korkutucu bir şekilde ilk defa Yakın Doğu'da hortlayan büyük bir savaştır. Avrupa, anlaşmazlıklarla boğuşurken, Türklere verdiği cesaret ve pohpohlama, sadece Yunanistan'a bir trajedi ile sonuçlanmamıştır ki, eğer bütün her şey burada noktalsaydı bu ufak bir olaydı. Fakat İslam da en inanılmaz rüyaları gerçekleştirmektedir... Eğer Amerika araya güzel bir şekilde girebilseydi, gün belki hala kurtarılabilirdi, fakat bu sadece bir kezdi ve şimdi bu yeni savaşı durdurabilme kudreti Amerika'ya aittir".

Bir Şehrin Yok Oluşunun Hikayesi

İzmir'deki Yakın Doğu Yardım Kuruluşu Özel Temsilcisi Mark O. Prentiss ile 17 Eylül'de İstanbul'da yapılan söyleşiyi 18 Eylül 1922 tarihinde özel haber olarak yayınlayan The New York Times gazetesi, Prentiss'in "Bu hikaye, Yunan birlikleri ayrılırken benim ulaştığım gün ile ayrılmak zorunda bırakıldığım

gün arasındaki İzmir'in yok oluşunun hikayesidir." ifadelerini başlık haline getirerek okuyucularının dikkatine sunmuştur. Prentiss anlatımında henüz Türk ordusu İzmir'e girmeden önce, Yunanlıların şehri boşaltmaya başladıkları 8 Eylül günü İzmir'e geldiğini, Yunan ordusunun kara ve deniz yoluyla kaçışına şahit olduğunu, Yunan doktorlar ve hemşirelerin hastaneleri terk edip kaçtıklarını ifade ediyordu. Türk ordusunun 9 Eylül'de İzmir'e girişini de şu şekilde anlatıyordu; "Cumartesi öğlen vakti Türk süvarileri, Türk nüfusunun çılgınca alkışları arasında, diğerlerinin sessiz kaldığı bir ortamda, mükemmel bir disiplinle şehre girdi. Onlar, Amerikan Konsoloslğu yakınında bir caddeden geçerken, tanınmış bir otelden fırlatılan bir bomba, ikinci komutan olan bir Türk subayına geldi, fakat patlamayı başaramadı. Aynı yerden fırlatılan ikinci bir bomba patladı ve birkaç Türk subayı ciddi şekilde yaralandı. Askerler, yayılım ateşi açtılar ve daha sonra otele girerek bomba atanları tutukladılar, daha sonra bunlar resmi olarak yargılandı ve cezaları infaz edildi.

Yönetim, Hükümet Binası'nda devralındı. Binaya girdim ve yaralı subayla röportaj yaptım ve o subayın askerlerine şu şekilde hitap edişini duydum: 'Bir katil tarafından bana saldırılırken benim davranışımı gördünüz. Siz, benim askerlerim de aynı şekilde yapmalısınız. Yunanlılar bu ülkeyi mahvettiler ve Dünyada duyulmamış iğrençlikler yaptılar. Fakat biz farklı olmalıyız. Yasa ve emir muhafaza edilmelidir''.

Özel Temsilcisi Mark O. Prentiss, beraberindeki bir Kızılhaç Temsilcisi, Yakın Doğu Yardım Kuruluşu'ndan bir başka görevli ve bir yüzbaşıyla birlikte, Askeri Vali'yi ziyaret ederek Kızılhaç ile Yakın Doğu Yardım Kuruluşu'nun hizmetlerini anlattıklarını, sivillerin ve mültecilerin korunması ve okul, kamp, hastane gibi yerleri Türk askerinin koruması konusunda garanti istediklerini, her isteklerinin mükemmel bir işbirliği ile garanti edildiğini belirtiyordu. Aynı gün İzmir'e beş-on bin askerin girdiğini, gece de başıbozuklar ve çeşitli ülke vatandaşları tarafından yapılan hatırı sayılır bir yağmalama olduğunu, bütün gece silah atışları duyulduğunu anlatan Prentiss, ertesi sabah şehirde yaptığı incelemede esaslı ipuçları bulduğunu ve Ermeni mahallesindeki geniş bir yağmalama hareketi gördüğünü, otuz beş ölü erkek ve iki kadın saydığını, ilerleyen gün ve gecede de yağmalamanın çoğaldığını söylüyordu. Çarşamba sabahı durumun sakinleştiğini, Türk memurlarının zamanında geldiklerini ve durumun başarılı şekilde idare edileceğini söylediklerini anlatan Özel Temsilci, Türklerin öncelikle insani davranışlar içinde olduklarını ifade ederek şöyle devam ediyordu; "Ben şahsen, Türk subaylarının yaralı yaşlı bir kadına hastane için eşlik ettiklerini gördüm. Ölmek üzere olan Ermeni ve Yunanlılara yiyecek ve su veren Türk askerlerini gördüm. Mahkumlara vahşice davranışı nedeniyle genç subayları tutuklayan yöneticiler gördüm. O'nun mahkumlara vahşice davranışı nedeniyle bazı subayları şahsen tutukladığı yerde, ben Kazım Paşa ile görüşme yapıyordum. Bundan dolayı herkes, Türklerin katliam olmaksızın askeri hareketin yeni bir örneğini tesis etmeyi tasarladığını anladı".

Mark O. Prentiss, The New York Times'ın özel haberinde İzmir'deki yangını ve akabindeki mülteci hareketlerini de şu ifadelerle dile getiriyordu; "Yangının patlak verişi, Çarşamba öğlen, kıyıya iki mil mesafede gerçekleşti. Bütün öğleden sonra boyunca halk, limana aktı ve gece de köpürmüş, çabalamaş ve korkmuş bir şekilde rıhtımın girişinde yığıldı, karanlık bir şerit boyunca iki millik bir bölgede, tahminen 250 bin insan toplandı. Amerikalı Yüzbaşı Hepburn, zırhlıların mültecileri götürmesiyle, bütün Amerikalıların şehri boşalttığını belirtti. Bu işlem öğleden sonra saat üçte, büyük zorluklar altında, kusursuz bir düzende yapıldı. Daha sonra yangın, bir buçuk millik bir alanı kapladı ve denizin kenarına doğru direk olarak esen, bu ülkede bilinen yaz ortasındaki en güçlü rüzgar ile yelpazelendi. Bütün denizciler, kıyıda çekildiler ve bütün Amerikalı siviller, yaklaşık gece yarısına kadar gemilere alındılar. Tam olarak savunmasız durumdakilere daha fazla yardım yapabilmek için, tarihteki en büyük felaketlerden birinin 600 yarda mesafesinde bulunduk... Tam olarak 250 bin insan yanarak, boğularak, daha da kötüsü daha sonra açlıktan öldü. Bir çoğu denize atmaya zorlandı veya kendisi atladı. Bazıları botlara yüzebildi. İtalyan, Fransız, İngiliz, Hollanda ve Amerika bandıralı bütün gemiler, kurtarma operasyonu yapmaya başladı. Küçük bazı botlar da, kurtarma operasyonuna, ellerinden geleni yaparak katıldı. Pek çok insan, kendini, suya batırılmış ve limana dağıtılmış kilimleri kullanarak kurtardı" ...

Prentiss, yangının şehrin Yunan bölgesine ulaştığında sestem anlaşıldığı üzere, sekiz saat boyunca pek çok cephaneye patlamaları meydana geldiğini, sürekli aralıklarla devam eden irili ufaklı patlamalar ve ufak silah sesleri ve kimi bölgelerdeki büyük bomba patlamalarının, Yunan sivil halkın, tüm askeri silah ve mühimmatları kendi evlerinde depoladıklarını gösterdiğini belirtiyordu. The New York Times'daki özel söyleşi Prentiss'in son bir değerlendirmesiyle tamamlanıyordu; "Mevcut durumu ve bu duruma neden olan tüm sebepleri tartıştıktan sonra, benim fikrimce Yunanlılar ve Ermeniler, Türkiye'den tahliye edilene kadar barış asla sağlanamaz. Tüm yüksek dereceli Türk subayları da bu görüşümde hemfikirler ve biran önce bunun sağlanması için uğraşıyorlar. İzmir'de problem 500.000 insanın beslenmesi ki şu an bilinen hali ile 100 mil çevresinde hiçbir yiyecek maddesi yok ve tüm tren yolu irtibatı yok edilmiş durumda. 200.000 mültecinin durumu ise en üst seviyede acınacak halde. Eğer deniz yolu ile yiyecek gelmezse hepsinin 3 hafta içinde ölmesi kesin. Kemal Paşa, ordusunun 8 gün içinde İstanbul'a ulaşacağını duyurdu. Görüş belirten tüm Türk subay ve askerleri İngilizlere ulaşmaya sabırsızlandıklarını belirttiler".

Mültecilerle İlgili Haberler ve İddialar

İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol tarafından 14 Eylül gecesi Eyalet Departmanı'na gönderilen telgrafı 15 Eylül 1922 tarihli sayısında The New York Times haber konusu yapıyordu. Amiral Bristol'un

telgrafına göre,¹⁹ Ermeni mahallesinde başlayan yangında Amerikan Konsolosluğu yıkılmıştı ve İzmir Limanındaki bütün yabancı savaş gemileri mültecilerle doluydu. Amiral Bristol, kendisine bilgilerin, İzmir'deki Amerikan Destroyer Filosundan, Yüzbaşı Arthur J. Hepburn'den geldiğini söylüyordu ve Amiral Bristol'un ifadesine göre, Yunan yenilgisinin bir sonucu olarak açlıkla yüz yüze olan mültecilerin, gittikçe artan kalabalığı ile yeterli ciddiyete sahip olan durum, büyük yangın nedeniyle fazlasıyla zorlaşıyordu. Haber, mültecilerin durumunun zorluğuyla ilgili olarak Eyalet Departmanı'na gelen bir başka rapordan söz ediyor ve şu bilgileri aktarıyordu; "İzmir'de, gerçekte yiyeceği olmayan ve herhangi bir şeyi taşıma olasılığı çok az olan 300.000 mülteci vardı. Daha erken gelen bu rapor, durumu "dehşet verici" olarak tanımlıyordu. Bu gecenin raporunda, limandaki savaş gemilerinin tamamının, Kemalistlerin ilerlemesinde şehirden kaçan aç insan kalabalıklarına herhangi bir yardım yapabilmeksizin, mültecilere bakmak için hizmete zorlandıkları ifade ediliyordu. Mültecilerin, yardım kuruluşları tarafından ulaştırılabilen diğer noktalara gönderilmesi ile durumu rahatlatmak için, limandaki yabancı savaş gemileri tarafından çaba harcanıyordu. Bu gece ikisi Pire'ye, birisi de Selanik'e olmak üzere, mülteci dolu üç geminin İzmir'den gönderildiğini, Amiral bu gece rapor etti. Aralarında diğer uluslardan da olmakla birlikte mültecilerin çoğu Yunan idi. Bu gemiler, diğer mülteciler için geri dönüp sefer yapacak".

The New York Times gazetesi Chicago Tribune gazetesinden alıntı yaparak iletmiş 15 Eylül 1922 tarihli haberinde²⁰ ise, İzmir rıhtımının mültecilerle dolu olduğunu, tehlikede olan Amerikalının bulunmadığını, Amerikan zırhlısı Simpson'un yangın başladığı zaman mülteci statüsündeki Amerikan vatandaşlarını aldığını ve İzmir'deki diğer bütün Amerikalıların da gemiye yerleştirildiklerini bildiriyordu. Habere göre; "Mültecilere destek olan Yakın Doğu Yardım Kuruluşu'nun arazisindeki un içeren büyük yiyecek dükkanları yok oldu. Yiyecek durumu, kritik bir seviyede bulunmaktaydı".

Roma kaynaklı bir başka haberde de İtalyanları kurtarmak için yapılan faaliyetler haber konusu yapılıyordu. The New York Times gazetesi 15 Eylül sayısında verdiği haberde²¹, İtalyan gemilerinin, şehirdeki yangının şiddetine rağmen, İzmir'deki İtalyanları almaya çalıştığını ve Roma'ya ulaşan en son raporlara göre yangının, ırksal nefrete atfedildiği iddiasına yer veriyordu. Ayrıca haberde, İzmir halkının yardımına koşmaları ve ülkelerine dönmek arzusunda olan İtalyanları getirmeleri için, Yakın Doğu, Mısır, Tripoli, Güney İtalya ve Sicilya'daki bütün İtalyan gemilerine İtalyan Hükümeti tarafından telsiz mesajı gönderildiği ve İtalyan Hükümeti'nin, ilaç ve yiyeceklerle ilgili bir gemi gönderdiği de bildiriliyordu.

19 *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Washington kaynaklı haber).

20 *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Atina kaynaklı haber).

21 *The New York Times*, 15 Eylül 1922 (14 Eylül Roma, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

16 Eylül 1922 tarihli *The New York Times* gazetesi, "Washington İzmir'e Yardım İçin Harekete Geçiyor"²² başlıklı haberiyle, Amerika'nın İzmir'deki mültecilere yardım için Amiral Bristol'u görevlendirdiğini ve bu maksatla Amiral Bristol'a ilk yardım sağlamak adına bir planın şekillendirilmesinde Müttefiklere katılması için telgraf gönderildiğini bildiriyordu. Haberin devamında, "Harding Hükümeti tarafından bugün İzmir'deki mültecilere ve Asya'daki diğer bölgelere yardım için resmi adım atıldı. İstanbul'daki Amiral Bristol İlgili Devlet Bakanı Phillips tarafından gönderilen bir telgraf ile diğer müttefik mevkidaşlarının ve onların İstanbul'daki askeri ve donanma temsilciliklerinin de görüşlerini alarak acil bir şekilde İzmir'e bir yardım hazırlanması ve ulaştırılması için ortak kapsamlı bir plan' hazırlanması talimatı verildi..."

Birleşik Devletler Hükümeti, bu işin çalışma yükünün olayların olduğu bölgede donanması ve askerleri bulunan müttefik devletlere düştüğüne inanıyor. Bu yüzden de Amiral Bristol'ü sevk etti ve de onu ABD adına herhangi bir taahhütte bulunmaması için uyardı. Bakanlığa vekalet eden Philips, hükümetin mültecilere yardımının devam ettirilebilmesi ve yardımın uzatılması için gücü yetebileceği her şeyi yapmak adına, ortak çalışmaya hevesli olduğunu belirtti" şeklinde ayrıntılar veriliyor ve telgrafın tamamı da haberde yer alıyor.

16 Eylül 1922 tarihli *The New York Times* gazetesi, Londra kaynaklı, "Yangın Şiddetlenirken Öldüler"²³ başlıklı haberinde, "Atina'ya ulaşan mültecilere göre; Mustafa Kemal, herhangi bir İngiliz'in can kaybından kendisinin sorumlu olacağını söylemeyi planlayan İngiliz Amiralin görüşme isteğini reddetmiş ve daha sonra Amiral de M. Kemal'e not göndererek, olayların devamı halinde Türk mahallelerini bombalayacağını söylemişti". Aynı haberde, Amerikalı görgü tanıklarının tahminine göre, Amerikan, İngiliz ve Fransız dükkan ve kuruluşlarını içeren iki mil uzunluğunda ve bir mil genişliğinde bir alan yanmıştı ve 12 milyon sterlinlik bir hasar meydana gelmişti. Fransız ve İngiliz gemileri çoğu kendi milliyetinden olan bir kısım mülteciyi almışlardı.

The New York Times gazetesi, 16 Eylül 1922 tarihli baskısındaki "Yüzlerce İnsan Yangına Yakalandı"²⁴ başlıklı haberinde, "Ermeni mahallesinde önceki gün öğlen başlayan yangın, tüm Avrupa kısmını yaktı, küller içinde bıraktı, sayısız insan evsiz kaldı. Yüzlerce kayıp verildi, içlerinde yangının hızla yayıldığı yerlerde yaşayan insanlar da var. Amerikan Elçiliği yangının bulunduğu yerdedi. Başkonsolos George Horton ve O'nun ekibi, ateşler yüzünden binayı terk etmek zorunda kaldı. Yanına resmi evrak ve paraları da alan George, yangından önce binayı terk etti. Bir Amerikan destroyeri Selanik'e gitmek üzere 600 mülteci ile ayrıldı, daha sonra bir diğeri ise, Elçilik ve Amerikan Yardım Organizasyon üyeleri ve iş adamlarının da dahil olduğu, 400 mülteci ile Pire'ye gitti" ifadeleriyle okuyucuyu bilgilendiriyordu.

22 *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Washington kaynaklı haber).

23 *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı haber).

24 *The New York Times*, 16 Eylül 1922 (15 Eylül İzmir, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

Aynı haberde, “Türk askerleri, yağmalamaları engellemek için var gücüyle çalışıyor” alt başlığıyla, Kemalist kuvvetlerin İzmir’deki Komutanı General Nurettin Paşa’nın, Yakın Doğu’daki Amerikan Yardım Kuruluşları’nın temsilcilerinden, mümkün olduğunca çok Yunanlının gönderilmesi için düzenleme yapmalarını istediği ve Yunan ordusunun Anadolu’dan kaçarken köylere verdikleri zarara misilleme olarak, şehre geri dönüşlerinin kesin ölüm anlamına geldiğini açıkladığı ifade ediliyordu.

London Times’ın Atina muhabirinin, Amerikan Yardım Kuruluşu yetkilisi John Manola’dan aldığı bilgilere dayanılarak The New York Times tarafından yapılan bir başka haberde²⁵, “İzmir’deki kurbanlar, Salı sabahına kadar, en az 120 000’i buldu. Habere göre Manola mesajında; İzmir, artık sanal olarak var olmaktadır, diyor. Bütün şehir, Tren İstasyonu ve Türk mahallesi dışında tamamen yandı ve yağmalanmaya devam ediyor” şeklinde bilgi aktarılıyordu. Haberde korkunç trajedinin boyutlarının ancak sabah, Amerikan buharlı gemisi Winona’nın, çoğunluğu Amerikalı ve Yunanlı olan 1800 mülteci ile Pire’ye ulaştığı zaman anlaşılabilirdiği belirtiliyor. “Winona, İzmir’i Perşembe öğleden sonra saat 5’te terk etmiştir. Amerikalı kaptan, ‘İzmir’in son görüntüsünün, çılgınlık içinde bağırarak Hıristiyan’ların canlarını kurtarmak için koşururken, alevlerden harap olmuş şehirde yaşanan bir can pazarı’ olduğunu belirtmiştir... Liman şeridi, hala kurtarılmayı bekleyen, her sınıftan kalabalık gruplarla doluydu. Şehrin içinde patlamalar hala devam ediyordu”.

Exchange Telegraph gazetesinin Atina’dan gönderdiği habere dayanarak ve “Bunlar, bugün Atina’dan gönderilen yarı resmi ve diğer Yunan mesajlarındaki iddialardır”²⁶ şeklinde vurgulu bir açıklama yaparak haber oluşturan The New York Times gazetesi, İzmir’deki İngiliz Filo Komutanı Amiral’in, Şehir’deki Türk otoritelerini, eğer katliam devam ederse Türk mahallelerini bombalayacağı konusunda uyarıda bulunduğunu ve 1000 ila 2000 Hıristiyan’ın, Küçük Asya limanındaki Ermeni ve diğer mahalleleri silip süpüren yangın başlamadan önce, Türkler tarafından İzmir’de katledildiğini iddia ediyor ve Yunanlıların, yangının kendi yanlış iddialarının kanıtlarını ortadan kaldırmak için Türkler tarafından çıkarıldığına inandıklarını da belirtiyordu.

Haberin devamında İzmir’deki mültecilere daha fazla yardım edebilmek için Yakın Doğu Yardım Kuruluşu’nun giriştiği organizasyondan söz ediliyor. Habere göre, Yakın Doğu Yardım Kuruluşu, İzmir Acil Yardım Fonu’na bir başvuruda bulunarak, İzmir’de evsiz kalan 500.000 kadar mülteci için gönderebilecekleri her doları telgraf yoluyla derhal iletmelerini istemişti. Bu çalışma için tahminlere göre yaklaşık 2 milyon ile 8 milyon dolar arası bir rakama ihtiyaç duyulacaktı. İzmir’in yanması ve Türklerin şehri ele geçirmeleriyle meydana gelen 350.000 mültecinin 200.000 evsiz halde kalmıştı. Haberde, konuyla ilgili olarak aşağıdaki telgrafın, Yakın Doğu Yardım Kuruluşu’nun tüm

25 The New York Times, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Londra kaynaklı haber).

26 NYT, a.g.e.

devletlerdeki yöneticilerine gönderildiği bildiriliyordu; “İzmir’deki durumun ciddiyeti geçen her saatte daha da artıyor, şehrin Hıristiyan bölümünün yanması ile ilgili bugün gönderilen telgraf da bunu kanıtıyor. Masum ve evsiz mültecilerin durumu gerçekten acınası haldedir. Yakın Doğu Yardım Kuruluşu, erzaklar ile felaket bölgesinde. Umutsuz durumun gereklilikleri, sadece Yunanlar arasında özel bir kampanya değil, aynı zamanda İzmir’e acil yardım edilmesi için uluslara geniş bir çağrıdır. Biz size devletlerinizden acilen nakit akışı için başvuru yapmanızı öneriyoruz, özellikle İzmir Acil Yardım Kuruluşu için. Bu kritik durum ertelemeye gelemiz. Bir an önce harekete geçmek için kritik bu sorumluluk hepimize düşüyor. Size güveniyoruz”.

Hartford Courant gazetesi de, 17 Eylül tarihinde mültecilerle ilgili olarak “Mudanya’daki Binlerce Mülteci’nin Kaderi Bilinmiyor”²⁷ başlıklı bir haber yayınlamıştı. Bu haberde, Mudanya Limanı’ndaki Amerikan Deniz Birliği Komutanı Yüzbaşı Adams’dan alınan bilgiye göre, Mudanya’da son üç gün içinde 60 bin kişiden geriye sadece 5 bin kadın ve çocuğun kaldığı bildiriliyordu.

17 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesi, “Amerikalılar Yegane Yardımı Verdiler”²⁸ başlığıyla yaptığı haberde, Amerikalı denizcilerin mültecileri kurtarmada gösterdikleri kahramanlıkları anlatıyordu. Deniz ve Yardım Kuvvetleri’nin, 200.000 Hıristiyan’a yardım ile uğraştığı bildirilen haber şu şekilde devam ediyordu; “Ölüm ve tarif edilemez acı, ıstırap yaklaşık 200.000 nüfusu etkiledi. Altı Amerikan yardım görevlisi ölümleri gömmek için insanüstü çalışıyor ve yaşayanlara yardım ediyor. Henüz hiçbir ülke sıkıntı çekenlere yardım etmeye gelmedi. Hastanelerde bulunan ve sayıları binden az olmayan hastaların tamamı ölümcül şekilde yanmışlardı.

Amerikan Yardım Organizasyonu tarafından İstanbul’dan gönderilen bütün yardım gereçleri, yangında harap oldu. Amerikan Kızılhaç Teşkilatı (American Red Cross)’ndan binbaşı Claflin Davis ve Yakın Doğu Yardım Kuruluşu (Near East Relief)’ndan H. C. Jaquith, onların koruyucusu gibi, Hıristiyan’ları kurtarmak için büyük çaba gösteriyorlar, fakat gemilerin eksikliği engel oluyor...

Felaket öyle büyüktü ki, onunla sadece müttefik devletlerin ortaklaşa çabaları ile baş edilebiliyordu. Yangının en kötü zamanında, Amerikan destroyerleri Lawrence ve Litfield, gecenin karanlığında suya atlayan ve gemilerin dışında suyun yüzünde durarak kurtarılmak için yürekler acısı şekilde yalvaran çıldırılmış kurbanların binlercesi tarafından zorlanıyordu. Amerikan denizcileri yüzlercesini boğulmaktan kurtardılar.

27 *The Hartford Courant*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İstanbul, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

28 *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İzmir, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber).

Kıyıdaaki Amerikan denizcileri, büyük kalabalıkları zayıf destroyerlerden uzak tutmak maksadıyla, süngü mesafesinde yaklaştırmamakta zorlandılar. Amerikan bayrağı, rıhtımda yukarı çekildi ve denizciler Amerikan vatandaşlık belgesiyle ayrılmış olan paniklemiş halkın arasına gitti. Bayrak, Amerikalı olduğunu ileri süren, ancak çok az sayıda İngilizce konuşabilen ve Amerikalı olduğu hakkında yeterli kanıtı olmayan yüzlercesi için bir umut feneri gibiydi. Diğerleri, onların New York, Chicago, San Fransisco ve diğer Amerikan şehirlerinde akrabaları olduklarını söylediler. Amerikalılar, bu çağrılara aldırılmamakta zorlandılar. Büyük gönüllü denizciler, acıklı görüntünün üzerine gittiler ve şiddet kullanılarak yıldırılan kadın ve çocukların rahatı için ne gerekiyorsa yaptılar, hatta kendi yataklarını, giysilerini ve yiyeceklerini onlara verdiler. Komutan Merrill, mülteci toplama bölgesinden geçerken bir kahraman gibi karşılanıyor, erkek, kadın ve çocuklar dizlerine kapanıyor ve kıyafetlerini öpüyorlar”.

İzmir’den The Sunday Express’e Malta üzerinden gönderilen bir telgraf haberini konu alan 17 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesindeki habere göre, İzmir’de rıhtımda yığılmış olan Kemalist kuvvetler, Cumartesi sabahı Müttefik Deniz Kuvvetleri müfrezelerinin karaya çıkma girişimine engel oldular. Telgrafa göre, Yunan savaş gemisi Kilkos, İzmir’in Türk bölgesini bombalamıştı²⁹.

“Alevler bütün rıhtımı kapladı”, “Yangında ölen veya denize ölüm için atlayan binlerce insanın acıklı gösterisi”, “Diğerlerinin kötü sonu, açlıktan ölmek”, “100.000 mülteciyi İzmir’den kurtarmak gerekmektedir” ve “Yakınoğu Yardım Kuruluşu Onların hayatlarını kurtarmaya çalışıyor” başlıklarıyla verilen mülteciler ve Onları kurtarmak için yapılan faaliyetlerle ilgili haberde³⁰, tüm yardım kuruluşu kaynaklarının İzmir yangınında yok edildiği ve Yakın Doğu Yardım Kuruluşu ve diğer örgütlerin çabalarının mültecileri nakliye etmenin en güvenli yol olduğu kanısında birleştiği, İstanbul’daki Yakın Doğu Yardım Kuruluşu’nun, bu işe 20.000 dolar harcadığı ve durumu uygun olan bütün gemilerin 100.000 mülteciyi alıp kurtarmaları için yardım etmelerini istediği, insanların durumunun içler acısı olduğu, aç ve susuz oldukları ve çoğunun da hasta olduğu anlatılıyordu. Haber, “Bin insan yangında öldü. Türk caddesinin bir kısmı hariç, tüm şehir yandı... Mültecilerin telaşlarından limanlardaki kargaşayı önlemek için Amerikan bayrağı dikildi ve Lichfield ve Lawrence destroyerlerinden gelen Amerikalı denizciler Onları koruyor. Yakın Doğu Yardım Kuruluşu, Panderma ve Bursa’dan gelen 30.000 mülteci için Houston gemisini gerekli malzemeler ile Mudanya’ya, yardım malzemeleri ile Dafni gemisini de Rodos’a gönderdi” şeklinde devam ediyordu.

29 *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül Londra, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

30 *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül İstanbul kaynaklı haber)

18 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesi, binlerce mültecinin Pire'ye varışının, Yunan hükümetine büyük problem yarattığı haberini veriyordu. Özel yardım sağlanmadıkça, muhtaç durumdaki insanların durumu kötüye gidebileceği ve Yunan Hükümeti'nin mültecilere gerekli bakımı sağlayamadığı, haberin devamında yer alıyordu³¹.

"İzmir'de 200.000 Kişi Kurtarılmaktan Ümitsiz -Üç Destroyer Limanda, Fakat Mürettebatları Karaya Çıkıp Koruma Görevi Yapmak Zorunda" başlığıyla 19 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesinde verilen haberde, mültecilerin durumu, "İzmir'den İstanbul'a dönen pek çok Amerikalı, İzmir'deki durumun içler acısı olduğunu belirtiyor. Yaklaşık 200.000 dağınık ve korkmuş mülteci, şehrin içinde ve çevresinde mahsur kalmış durumda, kurtarılmayı bekliyor. Ağlamaları duyulmuyor, çünkü onları kurtaracak bir gemi yok... Amerikan destroyeri Edsall, Lawrence ve Simpson limanda duruyor, fakat komutanları ağlamaları ve kurtarma çığlıklarını duymazdan geliyor, çünkü onların mürettebatına karada ihtiyaç duyulmaktadır"³² şeklinde veriliyordu.

20 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesinde "Hıristiyanlığı Yok Etmek" başlığıyla yayınlanan bir yazıda, konuya dinsel bir önyargıyla yaklaşıldığını görüyoruz; "Yangın, Türklerin kılıç ile yapamadıklarını başardı. Hıristiyanlığın beşiği Küçük Asya'da, yakında Hıristiyan nüfus bitmiş olacak. İzmir'de, Amerikalılar tarafından ölmeleri engellenenler ve kurtarılan diğer Hıristiyan'ların çoğu, bazıları gönüllü olarak, bazıları zorla tepelerin arkasında kayboldular. Diğerleri yorgunluk, korku veya kararmış şehrin parçalanmış kayalık sahilinde açıkta bırakılmış halde yok oluyorlar. Ancak ağlayan Amerikalı muhabirler şöyle bir ses duyuyorlar: 'Amerika gelmeyecek mi ve bizi kurtarmayacak mı?' Mustafa Kemal'in emri, mültecilerin ve yardım çalışanlarının acısını ferahlatmak için, kurbanların götürülmesini sağlayacak Amerikan ve müttefik gemilerinin limana girmesine izin verdi. Fakat gemilerin gelişi her gün erteleniyordu, bu da çoğunun ölümü anlamına geliyordu. Gerçekte 250 bin olan Hıristiyan'dan, rıhtımda veya toplama kamplarında birbirine sokulmuş halde 50 binden az Hıristiyan kalmıştı ve en kötü korku, iç bölgelere zorla gönderilenlerin ağırlanmasıydı. Türk emri ileri gitmişti: 'Hıristiyanlık, Asya'da yok edilmelidir'³³.

Aynı tarihte yayınlanan bir başka haberde de, Y.M.C.A.'nın İzmir Yöneticisi olan Mr. Fisher'in Associated Press ajansı'na yapmış olduğu yorum yer alıyordu. Edward M. Fisher'in değerlendirmesine göre, yangın ve deniz arasında sıkışmış bir kıyı olarak belirlenen bölgede, mücadele eden, ümitsiz, savunmasız nüfusu ile İzmir şehri, yanan bir amfi tiyatroydu.³⁴

31 *The New York Times*, 18 Eylül 1922(17 Eylül Atina, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

32 *The New York Times*, 19 Eylül 1922 (18 Eylül İstanbul, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

33 *The New York Times*, 20 Eylül 1922(19 Eylül İzmir, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

34 *The New York Times*, 20 Eylül 1922(19 Eylül İstanbul kaynaklı haber)

“İzmir’de Kurtarma Çalışmaları” ana başlığıyla, İzmir’de oluşan cehennemde, Amerikan kolonisi üyeleri kadın ve erkekler, yardım çalışanları, öğretmenler, hemşireler, tüccarlar ve elçilik çalışanlarının kendi durumlarının tehlikelerini düşünmeden, kendilerini diğer insanları kurtarmaya adadıklarını konu alan bir haber 22 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesinde yer buluyordu.³⁵ Amerikalıların İzmir’deki yardım çalışmalarındaki etkinliğini öven bir başka haberin de aynı gazetenin 17 Aralık tarihli nüshasında, “Amerikalılar, İzmir’deki Büyük Yangında Kahramanlıklarını Gösterdiler”³⁶ başlığıyla yayımlandığını görüyoruz.

Los Angeles Times gazetesi, 26 Eylül’de, “Mültecilerin Taşınması İçin Zaman Limiti Koyuldu- Kemal Paşa Hıristiyan’lara Ayrılmaları İçin Ekim’e Kadar Zaman Verecek” başlığıyla bir haber yayınlıyor ve Kemal Paşa’nın, geriye kalan 50 bin veya daha fazla mültecinin taşınması için 30 Eylül’e kadar izin verdiğini ve eğer gemiler, bu tarihe kadar gönderemezlerse, mültecilerin iç bölgelere götürüleceklerini bildiriyordu.³⁷ The New York Times da 28 Eylül’de “Yunan Buharlı Gemisi Propontis, Amerikan Yardım Komitesi İle Birlikte İzmir Körfezinde” başlığıyla, 17 buharlı geminin, 140 000 kişinin tahliyesini, Türklerin verdiği son gün olan 30 Eylül’e kadar sağlayabilmek için Yunan otoriteleri tarafından Amerikan Yardım Komitesine teslim edildiğini duyuruyordu.³⁸ Aynı gazete 30 Eylül’deki haberinde, Türklerin Hıristiyan’ları çıkarmak için verdiği sürenin dolduğunu ve Amerikalıların 2 günde 74 bin kişiyi tahliye ettiğini bildiriyordu.³⁹ Aynı konuyla ilgili olarak 1 Ekim 1922’de özel bir haber yayınlayan The New York Times, “İçişleri Bakanlığı’ndan Amiral Mark L. Bristol’ün bildirdiğine göre, 74.000 kadar mülteci, Perşembe ve Cuma günü İzmir’den tahliye edildi. Bu başarı, Yunan gemilerinin İzmir limanına girişine izin verilmesi ve Amerikan gemilerinin Yunan gemileri ile birlikte çalışması sayesinde oldu” bilgisini veriyor ve Yakın Doğu Yardım Komitesi’nin İstanbul Yönetici Direktörü H C Jaquith’in çektiği telgrafta 260.000’den fazla mültecinin yemek ihtiyacı olduğunu, 400.000 mülteciye sadece 140.000’i ile ilgilenilebildiğini ve 50.000 mültecinin de İzmir’de kaldığını, söylediğini ve İzmir’deki trajediden daha büyüğünün şimdi mültecilerin taşındığı Yunan Adalarında yaşandığını belirtiyordu.⁴⁰

Yakın Doğu’daki Amerikan kiliselerinin misyonerlik ve yardım faaliyetlerinin referansı ile Yakın Doğu’daki durumun birinci elden incelemesini yapan kilise ve yardım temsilcisi Güney Methodist Episcopal Kilisesi’nin piskoposu Dr. James Cannon’un izlenimleri ve özellikle olayı dinsel bir önyargı

35 *The New York Times*, 22 Eylül 1922(Kaynak belirtilmemiş)

36 *The New York Times*, 17 Aralık 1922(Kaynak belirtilmemiş)

37 *Los Angeles Times*, 26 Eylül 1922(25 Eylül İzmir kaynaklı haber)

38 *The New York Times*, 28 Eylül 1922(Kaynak belirtilmemiş)

39 *The New York Times*, 30 Eylül 1922 (29 Eylül İstanbul, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

40 *The New York Times*, 1 Ekim 1922 (30 Eylül Washington, *The New York Times*’a özel)

ile ele alarak yapmış olduğu değerlendirmeleri de The New York Times'ın bazı nüshalarında haber olarak yer buluyordu. Cannon'un "Yüce Tanrı hükümetimizi hiçbir müdahalede bulunmadığımız için sorumlu tutacak"⁴¹ şeklindeki açıklamaları 1 Ekim'de, "Amerikalıların Çabaları Türkler Tarafından Yok Edildi" şeklindeki açıklamaları "Piskopos Cannon, Milyonların 60.000 Hıristiyan Yetimin Yardımına Harcandığını Söyledi"⁴² başlığıyla 2 Ekim'de, "Türklerin Kontrol Ettiği Caddelerden Tüm Hıristiyan'ları Uzaklaştırın" ifadelerini içeren açıklamaları da "Piskopos Cannon Sınırdışı Edilen Hıristiyan'ları Uyarıyor"⁴³ başlığıyla 5 Ekim'de haber olarak yayınlanıyordu.

"İzmir'de Mezalimin Devam Ettiği İleri Sürülüyor"⁴⁴ başlığıyla, Yıkılmış Şehir'deki bir haftalık incelemesinden sonra geri dönen New York Amerikan Kadınlar Hastanesi Başkanı Dr. Esther Lovejoy'un izlenimleri, haber olarak 3 Ekim 1922 tarihli The New York Times'da okuyucuların dikkatine sunuluyordu. "İzmir'deki Hıristiyan mültecilerin su ve yiyecek krizi, Türklerin sertliği ile karşılanıyor" iddiasında bulunan Dr. Lovejoy, "Halen, İzmir'de binlerce Hıristiyan'ın bulunduğunu ve onların şehirden ayrılmaları için tanınan zaman limiti dolduğu için yaşamlarının tehlikede olduğunu" söylüyordu ve "Sadece Tanrı, onların kaderinin ne olacağını bilir. Limandaki kalabalıklar o kadar büyük idi ki, bazıları denize düştüler. Kadınlar, onları boğulmaktan korumak için bebeklerinin kollarından yukarıya kaldırarak, suyun dibinde ayakta durdular" şeklinde açıklamada bulunuyordu. Dr. Lovejoy'un izlenimleri, 9 Ekim tarihli The New York Times'da da, "İzmir Dehşetini Bir Kadın Resmediyor - Görgü Tanığı Dr. Esther Lovejoy, Rıhtımda Gördüğü Korkunç Manzaraları Anlatıyor"⁴⁵ başlığıyla kendine yer buluyordu.

"İzmir'den Kaçanlar, Burada Kaçak Yolcu Gibiler -Amerikan Denizcileri Tarafından Kurtarılan Yunanlı, Ailesinin Türkler Tarafından Öldürülüşünü İzledi"⁴⁶ ifadeleri, Amerikan destroyeri Litchfield'deki denizciler tarafından kurtarılan 21 yaşındaki Yunanlı bir mülteci Constandinos Skatziris'in, başından geçenleri mülteci araştırmacılarına anlatışının aktarıldığı haberin başlığını oluşturuyordu. 15 Ekim 1922'de The New York Times'da yayınlanan haberde anlatıldığına göre, Skatziris, İzmir'deki Yunan mahallesinde ufak bir bakkal dükkanı işletiyormuş. 16 Ekim'de, yangından üç gün sonra, savaştan önce güreşçi olan ve liman gümrüğünde hamal olarak çalışan dev gibi bir Türk, serseri arkadaşları ile birlikte İzmir'e gelmiş ve yanmamış tüm evleri ateşe vererek, evleri yağmalayıp içindekileri öldürmüşler. Haberin devamında Skatziris, yaşadığını iddia ettiği olayları ayrıntılı şekilde anlatmayı sürdürüyordu.

41 *The New York Times*, 1 Ekim 1922 (30 Eylül Paris kaynaklı haber)

42 *The New York Times*, 2 Ekim 1922 (1 Ekim Paris kaynaklı haber)

43 *The New York Times*, 5 Ekim 1922 (4 Ekim Londra kaynaklı haber)

44 *The New York Times*, 3 Ekim 1922 (2 Ekim İstanbul, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

45 *The New York Times*, 9 Ekim 1922 (8 Ekim Paris kaynaklı haber)

46 *The New York Times*, 15 Ekim 1922

Yangının Sorumluluğunun Türklere Olmadığı Görüşü

“Yunan Ordusunu da Suçluyor- İngiliz Tüccar, Onların (Yunan ordusu) Aşırılıklarının Türklere Kışkırttığını Öne Sürüyor” başlığı altında The New York Times’da 18 Eylül 1922’de yayınlanan haberde⁴⁷, Daily Teleraph gazetesinin Malta muhabirinin, Yunanlıların Maine adlı gemisi ile birlikte Malta’ya gelen 400 İzmirli mülteciyle yaptığı röportaj ile ilgili bilgilere yer veriliyordu. Buğday ve tohum tüccarı ve İzmir’de birkaç çiftlik sahibi bir işadamı olan Donald Whittal röportajda şunları söylüyordu; “30 Ağustos ve sonrasında, Kemal Paşa önderliğindeki Türklerin, İzmir’in atmış mil uzaklığında olduğu dedikodusu yayılmaya başladı. Fakat tüccarlar ve işadamları olarak, biz konuya çok önem vermedik. 4 Eylül gibi, İngiliz Büyükelçisi, İngiliz vatandaşlarının, limandaki 4 hastane gemisinden birisine gitmesi gerektiği, açıklamasında bulundu. Fakat aynı zamanda bunu yapıp mallarını ve evlerini bırakanların da yine kendilerine risk aldıklarını, sorumluluk kabul etmeyeceğini de açıkladı.100’e yakın İngiliz vatandaşı Kıbrıs’a giden Minary’e bindi. Bir kısmı da Antioch’a gitti ve oradan da Maine’e geçti. İzmir’in 100 mil ilerisinde yaşayan müdürüm, Bay Parker, bizlere, geri çekilen Yunan ordusunun çok ağır suçlar işlediğini, kadın ve çocukları öldürdüğünü ve geri çekilirken genellikle evleri yok ettiklerini söyledi. Aslında, İzmir’deki İngilizler arasındaki genel kanı, 100 binden fazla sivilin, Yunan askerleri tarafından katledilmiş olduğu idi... Benim evim, İzmir’in yaklaşık 5 mil kadar dışındaydı. Biz diğer İngiliz arkadaşlarımızla bir devriye ekibi kurduk, silahlarımızla nöbetleşe malımızı ve canımızı, düzensiz Yunanlıların barbarlıklarından korumak için devriye görevi yaptık. Bizim bunları yapmaya başlamamızdan kısa süre sonra, Türk Ordusu’nun öncüleri gözükte, çok iyi silahlı ve disiplinlilerdi. Daha sonra, arabaları hazırlayıp 5 mil ötedeki sahile gitmek için koşuşturmaya başladık. Aslında, ben ve ailem, diğer arkadaşlar ile birlikte, oradan bize ateş açılırken ateş altında kaçtık. Bu olay 9 Eylül Cumartesi günü oldu. Daha sonra ilerleyen Perşembe gününe kadar limanda kaldık, Maine gemisi, limandan o gün kalktı”.

Haberde, Londra’daki Maple and Co.’nun İzmir Temsilcisi A.B. Stephenson’un röportajında; “Ben Türklere ilk kez 9 Eylül’de gördüm. Yunan ordusu genelde organize değildi, düzensiz besleniyorlar, düzensiz şekilde doluyorlar, disiplin altında değiller ve pek çoğu silahlarını bile bırakıp ordudan kaçıyor. Ana karargahları ise, neredeyse terk edilmiş ve birlik karargahlarına herhangi bir durum raporu bile iletilmemişti. Sonuç ise tam bir kaostu. Bir Cumartesi günü, karargah’a gelen telgrafta, 500 kişilik bir Yunan ordusunun komutanının emir beklediği bilgisi geldi. O sırada Yunan karargahı, Mustafa Kemal komutasındaydı ve kısa süre sonra esir alınacak birliğe cevap verdi. Başka bir Yunan birliği de, şehrin güney sahil kesimine doğru hareket etmiş ve geri dönüş için gemi beklemekte idiler. Türklere tarafından Onlar da

47 The New York Times, 18 Eylül 1922

esir alındılar. Limana gelen ilk Türk grubunu Cumartesi günü gördüm. Genelde hepsi, aşırı bir şekilde çalışkandı ve geldikleri gibi, kamu hizmetlerini sağladılar. Sonradan anlaşıldı ki, bütün mültecilerin pasaportlarına Türk vizesi vuruldu ve hepsi düzenli bir şekilde gönderildi ve gönderileceği açıklaması yapıldı, alarma geçmeye, endişe etmeye gerek olmadığı anlaşıldı”.

19 Eylül 1922 tarihli The New York Times’da “Paris, Yangını Türklerin Çıkardığı İddiasına Kuşkuyla Bakıyor” başlığı taşıyan haberde, Fransız yetkililerin Türklerin İzmir’de yangın çıkarması ile ilgili raporlara şüphe ile yaklaştıklarını belirterek şöyle devam ediyordu; “Türklerin İzmir’i yaktıkları ile ilgili yabancı gazetelerde haberler görmekteyiz. Görülmektedir ki çok iyi derecede bilgilendirilmiş resmi çevrelerde bile bu iddiaları kanıtlayacak bir delil bulunmamaktadır, hatta tam tersi, böyle bir şeyin olabilmesi dahi ihtimaller dahilinde değildir. Savaşın galibi Türklerin kendi şehirlerini yakmakla ellerine ne geçeceği şüphelidir ki İzmir, en çok değer verdikleri en kıymetli şehirlerinden birisidir. İzmir’deki yangın ile ilgili olarak, Türkleri suçlayan bütün haberlerin Londra’ya Atina üzerinden ulaştığı da açıktır”⁴⁸.

Aynı konuyla ilgili olarak 27 Eylül’de “Fransızlar Türkleri Akladı - Dışişleri, İzmir’deki Yangına Türklerin Neden Olduğunu Reddetti”⁴⁹ başlığıyla bir başka haber yayınlayan The New York Times haberin ayrıntılarını şu şekilde açıklıyordu; “Fransız Dışişleri Ofisi’nin bugün İstanbul’dan doğrulanmış haberlere dayanarak yayımladığı resmi açıklamaya göre, İstanbul’daki Fransız Yüksek Komiseri General Pelle ve Yakın Doğu Fransız Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Dumesnil, İzmir’deki yangının sorumluluğunun Türklere ait olduğunu doğrulayan hiçbir şeyin bulunmadığı konusunda kendilerini ikna ettiler.

Amiral Dumesnil aynı zamanda, Türklerin evlere ve caddelere gazyığı döktüğü suçlamalarını da araştırdı ve onların sahte, yalan olduğunu tespit etti. Amiral ve General, İzmir’deki Yunan ve Ermeni mahallelerinde çok fazla heyecan olduğunu ve Türk subaylarının ve erkeklerin çoğunun evlerden atılan patlayıcılar ve el bombaları ile yaralandıklarını tespit ettiler. İki komutan, yangınların, şehrin yabancı mahallelerinde, birbirinden ayrı noktalarda başladığını tespit etti. Onlar, yangınla mücadele eden Fransız denizcilerden yangının ani şekilde geliştiğini öğrendiler. Türk makamları, yangını söndürmeye çalıştılar, ancak rüzgar, alevlere yelpaze görevi gördü”. Haberde, Fransız Hükümeti’nin açıklamasında ‘Eğer, yangınla ilgili Türk sorumluluğunu gösteren hiçbir şey bulunamadıysa, o takdirde, Yunan ordusu suçludur ve bu suç, yaptıkları kötülüklerin kanıtlarına zarar vermek için geri çekilme esnasında işlenmiştir’ dediği belirtildi. Haber, “Açıklama deklare etti

48 *The New York Times*, 19 Eylül 1922(18 Eylül Paris, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

49 *The New York Times*, 27 Eylül 1922(26 Eylül Paris, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

ki, Eskişehir'e Türklerin geri çekilmesi esnasında herhangi bir zarar verilmedi. Ama Yunanlıların ilerleme güzergahındayken yakıldı. Yakmak için hedeflenmiş olan Bursa, yakma emrini iptal etmesi için Yunan General Somilas'ı ikna eden Fransız Konsolosu ve iki İtalyan subay tarafından kurtarılmıştır. Dışişleri Ofisi, birçok yakın köy, Yunanlı askerler tarafından yakılmış ve yağma edilmiştir" şeklinde son buluyordu.

16 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesinin, "Washington İzmir'e Yardım İçin Harekete Geçiyor"⁵⁰ başlıklı haberiyle, Amerika'nın İzmir'deki mültecilere yardım için Amiral Bristol'u görevlendirdiğini ve bu maksatla Amiral Bristol'a ilk yardım sağlamak adına bir planın şekillendirilmesinde Müttefiklere katılması için telgraf gönderildiğinin bildirildiği, yukarıdaki bölümlerde açıklanmıştı. Bu haberde önem arz eden konu, Amerikan Hükümeti'nin Amiral Bristol'a yardım için verdiği görevlerin ayrıntılarını belirttiği telgrafın devamında, Türk Harekatı ve İzmir yangını ile ilgili resmi Amerikan görüşlerine de yer verilmiş olmasıdır. Haberde bu konu, "Amiral Bristol'e iletilen mesajlarda ve verilen yetkide, Türklerin İzmir'i ele geçirmesinde ve de Türk milliyetçilerin İstanbul'a olan yürüyüşü ile ilgili son zamanda ortaya çıkan, bu olayın politik yönü ile ilgili herhangi bir durum olmadığı ve bu olayın politik kısmında yer almak istemedikleri belirtildi. Türk yetkililerin İzmir yangınında sorumlu olabileceğine ilişkin raporlara rağmen, bazı resmi yetkililer buna bir ihtimal ve değer vermiyor. Bölgede yaşayan herhangi bir milli kesimin bu yangını başlatmış olabileceğini kabul ederek Türk otoritelerinin İzmir'i yakmasının bir insanın kendi evini yakmasına benzeyeceğini belirtiyorlar. İzmir, tartışıldığı üzere Asya bölgesindeki önemli limanlardan birisidir ve de onun Yunanlılara kaybı, tüm Türkler tarafından ulusal bir felaket olarak kabul edildi. Bu şehrin restorasyonu ve de Türkiye'nin restorasyonu, Türk Ulusal Partisi için başta gelen en önemli amaçlardan/görevlerden birisidir. Tüm bu gerçekler göz önüne alındığında Türkiye'nin şehri ele geçirir geçirmez yaktığı fikrine katılmak zor görünüyor" şeklindeki ifadelerle yangının Türkler tarafından çıkarılmasının mantıksızlığı anlatılıyordu.

Ticari Kayıplar

İzmir'den The Sunday Express'e Malta üzerinden, gönderilen bir telgraf haberini konu alan 17 Eylül 1922 tarihli The New York Times gazetesi haberde, yangın sırasındaki ekonomik kayıplarla ilgili olarak çeşitli rakamlar vermekteydi. Habere göre, büyük yangının sonucu olarak, İzmir'deki ticari kayıp, bütün raporlarda kabul edildiği gibi muazzamdı ve yabancıları büyük boyutta etkiledi. Görünüşe göre, bütün ticari bölge, kocaman eşya mağazalarıyla birlikte yanıp yok oldu. Haber şöyle devam ediyordu; "Levantenlerle ticaret yapan İngiliz firmalarının üyeleri, zengin Yunan ve Ermeni tüccarlarının çoğu

50 The New York Times, 16 Eylül 1922 (15 Eylül Washington kaynaklı haber)

iflasla yüz yüze, sonuçların kendileri için vahim olacağını söylediler. Kurutulmuş meyve, halı, tütün ve pamuk eşya tüccarları, en zor durumda olanlar arasındalar. İzmir İngiliz Ticaret Odası Sekreteri M. C. Vittie'nin *The Daily Express*'e anlattığına göre; İngiliz sermayesinin 40.000.000'den fazlası İzmir ve çevresinde battı. Kurutulmuş meyve ürününün kaybı daha ağır olacak. Mevsimin ihracatı henüz başlamıştı. Ürün, ortalamaların üzerindeydi ve yaklaşık 100.000 ton ürün, ihraç edilmeyi bekliyordu. Eğer yangın ile kaplanan bölgenin hesabı doğru ise, bunların hepsi yandı"⁵¹.

20 Eylül tarihli *The New York Times*, "İzmir Yangını'nın Zararı Yaklaşık 150.000.000 dolar", "Amerikan ve İngiliz Uzmanlara Göre Bu Zararın Sadece 60.000.000 Doları Sigorta Kapsamında" başlıklarıyla duyurduğu ekonomik kayıplarla ilgili haberinde, bu ticari zarar rakamlarının Amerikan ve İngiliz sigorta uzmanlarının tahminlerine göre belirlendiğini, İngiliz sigorta şirketlerinin yangının kaybının en ağır bölümünü yükleneciklerini ve Amerika'nın ticari kaybının sigortalı en büyük kısım olarak 12 milyon dolar civarında olduğunu tahmin edildiği bildiriliyordu. Haberde ödemelerle ilgili olarak ortaya bir sorun çıktığı belirtiliyor ve devam ediyor; "Kayıplara, yangın nedeniyle veya savaş riski ile yok olma temelinde ödeme yapıp yapılmayacağı gibi çok önemli bir soru ortaya çıktı. Bazı mal sahipleri, sigorta poliçelerini her iki duruma göre yaptırmışlardı, bazı mal sahipleri ise sadece bir duruma göre poliçeye sahipti. Müttefikler ve Amerikalı otoriteler, yangın başladığı zaman Türk kuvvetlerinin şehri tam olarak ele geçirip geçirmediğini ve sivil Türk Yönetimi'nin faaliyete geçip geçmediğini veya büyük yangının Kemalistler tarafından bir savaş eyleminin direkt sonucu olup olmadığını tespit etmeye çalışıyorlar".

Geri Dönüş

"1400 İtalyan İzmir'e Geri Döndü"⁵² başlıklı haberde de İzmir'de yaşananlardan sonra, artık Türk yönetiminde yaşamın normale dönmeye başladığını gösteren bir gelişme, 27 Aralık 1922 tarihli *The New York Times*'da yer alıyordu. Bu haberde, yangından sonra İzmir'den ayrılan 1400 İtalyan mültecinin, İzmir'deki evlerine tekrar yerleşmek üzere, Brindidi limanından gemiyle İzmir'e yola çıktıkları bildiriliyordu.

51 *The New York Times*, 17 Eylül 1922 (16 Eylül Londra, *Associated Press* haber ajansı kaynaklı haber)

52 *The New York Times*, 27 Aralık 1922 (26 Aralık Brindidi, İtalya kaynaklı haber)

Sonuç

Büyük İzmir Yangını ile ilgili olarak dönemin Amerikan Basınında çıkan haberler, görüldüğü gibi tek kaynağa dayanmayan, muhtelif kaynaklar kullanılarak hazırlanmış haberlerdir. Bu da yayımlanan haberlerin objektifliği konusunda olumlu bir göstergedir. Bundan dolayı, yangının kim tarafından, ne maksatla çıkarıldığı, yangının söndürülmesi faaliyetleri, Türklerin şehri ele geçirdikten sonra mültecilere davranış tarzı ve mültecilerin limandan tahliyesi sırasında diğer ülkelerin faaliyetleri ve yaklaşımları gibi konularda birbiriyle çelişen haberler olduğu görülmektedir. Yangının ilk günlerinde, özellikle Türk Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nden olumsuz etkilenen Yunan ve İngilizler tarafından yayımlanan Atina ve Londra kaynaklı haberlerin önyargı içerdiği ve yangının Türkler tarafından çıkarıldığı iddialarına ağırlık verildiği, ancak ilerleyen zaman içerisinde durum netleştikçe özellikle Fransız ve Amerikan kaynaklarınca bu iddiaların dayanaksız ve mantıksız olduğu haber ve yorumlarının arttığı gözlemlenmektedir. Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli nokta, haberin doğruluk derecesini tespit edebilmek için, haber kaynağının güvenilirliğini ortaya koymak gerekliliğidir. Nitekim burada kullanılan Türklerle ilgili önyargılı haberlerin kaynakları irdelendiğinde, bu kaynakların güvenilirliği konusunda şüphe yaratacak konular olduğu görülmektedir. Bir başka araştırmanın temel konusunu teşkil edecek olan böyle bir çalışmada da söz konusu çelişkiler ve önyargularla ilgili sorulara yanıt aranacaktır.

KAYNAKÇA

I. Gazeteler

The New York Times

The Hartford Courant

Los Angeles Times

Chicago Tribune

Exchange Telegraph

II. Makaleler ve Kitaplar

ERDAL, İbrahim, "Amerikan Arşiv Belgelerine Göre İzmir'in Boşaltılması ve Rum Göçmenlere Yardım Konusu", *Karadeniz Araştırmaları*, C.VI, S.21, Bahar 2009,

GÖKDEMİR, Oktay, "Fransız Kaynaklarının Işığında 1922 İzmir Yangını" , *ÇTTAD*, VI/15, (2007/Güz), ss.19-38.

KIRIŞMAN, Mustafa, "Fransız Basınında İzmir Yangını Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *ÇTTAD*, X/22, (2011/Bahar), ss.77-93.

YILDIRIM, Vehbi Emre, "İngiliz Basınına Göre İzmir Yangını ve Göçmenlerin Durumu", *Doktora Çalışması, Dönem Ödevi*, 2010.